

Željko Holjevac

UDK 338(064)(497.5Bjelovar)"1862"

Pregledni članak

Rukopis prihvaćen za tisak: 15. 2. 2012.

SAJAMSKI RED ZA BJELOVAR IZ 1862. GODINE

Sažetak

Bjelovar je 1862. dobio novi sajamski red. U to vrijeme Bjelovar je bio vojni komunitet (vojna općina) u Varaždinskome generalatu Hrvatsko-slavonske vojne krajine, odnosno vojni grad kojem je još Marija Terezija 1772. podijelila pravo održavanja sajмова. Novi sajamski red potpisao je 7. lipnja 1862. potpukovnik Joseph Halla, tadašnji bjelovarski gradonačelnik. Njime je bilo određeno da se u gradu održavaju tjedni sajmovi svake nedjelje, mjesečni sajmovi prvog ponedjeljka u svakom mjesecu i godišnji sajmovi 19. svibnja i 20. listopada svake godine. Sajamski red iz 1862. na njemačkom jeziku i gotičkom pismu, pohranjen kao rukopis u Državnom arhivu u Bjelovaru, nije nepoznat u literaturi o povijesti Bjelovara, ali dosad nije bio posebno obrađen. Ovdje je u cijelosti objavljen u njemačkom izvorniku, transliteriranom iz gotice u latinicu, a također i u autorovu prijevodu na suvremeni hrvatski književni jezik.

Ključne riječi: Bjelovar; sajam; red; 1862.

Uvodne napomene

U drugoj polovici 18. i prvoj polovici 19. stoljeća Bjelovar se razvijao kao vojni grad, planski podignut 1756. prema pravokutnom urbanističkom konceptu s kvadratnim blokovima kuća i središnjim trgovom, koji je prilikom vojno-krajiške reorganizacije 1787. potvrđen kao slobodni vojni komunitet (vojna općina). Tada je „povlašteno građanstvo u Bjelovaru“ živjelo u uređenom „komunitetu s magistratom“, kako se može pročitati u spisima iz toga vremena, a grad je primjerice 1802. imao 804 stanovnika, od čega 322 muškarca i 482 žene.¹ Iako su se u Bjelovaru nalazili zapovjedni stožeri Križevačke i Đurđevačke pukovnije u sastavu Varaždinskoga generalata Hrvatsko-slavonske vojne krajine, njegovi su stanovnici do osnutka Bjelovarske županije 1871. smatrani vojnim građanima (*Militär-Bürger*), koji su se pretežno bavili obrtom i trgovinom. Od ostalih krajišnika razlikovali su se time što su bili oslobođeni vojne službe i tlake ili rabote, a kasnije i obveze življenja u kućnim zadrugama. Red i mir u gradu održavala je policijska služba, a komunitetom je

¹ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien, HKR SR Militärgrenze, Bücher 22: Verzeichnis sämtlicher Regimenter und Bataillons sowie Komunitäten mit Seelenstand (1802.).

upravljao gradski magistrat s gradonačelnikom koji je djelovao pod nadzorom vojne vlasti.² Bjelovarski magistrat 1861./62. činilo je deset osoba: gradonačelnik, pravni izvjestitelj, komunitetski upravitelj (ujedno magistratski vijećnik i političko-gospodarski izvjestitelj), dva vijećnika, policijski povjerenik, dva pisara i komunitetski fizik (gradski liječnik), a također i liječnik u kontumacu ili lazaretu (karanteni), koji je bio pridodan magistratu.³

Marija Terezija, prva i jedina žena na habsburškom prijestolju, podijelila je Bjelovaru 26. veljače 1772. sajamske povlastice. Devet desetljeća kasnije Bjelovar je dobio novi sajamski red. Njemu je prethodio habsburški Obrtni red od 20. prosinca 1859., koji je člankom 70. predviđao donošenje sajamskoga reda: „Unutar gornjih odredaba utvrđuje svaka općina, u kojoj se održavaju sajmovi, prema mjesnim potrebama i s odobrenjem zemaljskoga političkog nadležstva sajamski red, koji sadržava tarifu sajamskih pristojbi i kojim se također propisuje dopušta li se točenje pića i ponuda hrane na sajmištima.“⁴ Sajamski red za Bjelovar potpisao je 7. lipnja 1862. umirovljeni potpukovnik Joseph Halla, tadašnji bjelovarski gradonačelnik. Stupio je na snagu nakon što je šest dana kasnije odobren pozitivnim rješenjem zemaljskoga Glavnog zapovjedništva za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu. Njime je bilo određeno da se u Bjelovaru održavaju tjedni sajmovi svake nedjelje, mjesečni sajmovi prvog ponedjeljka u svakom mjesecu i godišnji sajmovi 19. svibnja i 20. listopada svake godine.

O povijesti sajмова i izložbama stoke u Bjelovaru i okolici dosad je najiscrpnije pisao povjesničar umjetnosti Mladen Medar. Iznijevši u posebnoj knjizi presjek kroz sedam stoljeća sajmovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije, Medar je spomenuo sajamski red iz 1862., ali mu nije posvetio veću pozornost.⁵ Na sličan način postupili su i mnogi drugi autori koji su dosad pisali o povijesti Bjelovara, pri čemu neki nisu ni spomenuli činjenicu da je Bjelovar 1862. dobio novi sajamski red. Neobjavljen primjerak sajamskoga reda, pisanog rukom na njemačkome jeziku gotičkim pismom, čuva se danas u Državnom arhivu u Bjelovaru, u uvezanoj knjizi u fondu „Vojni komunitet Bjelovar“.⁶ U privitku sajamskoga reda, koji ima 30 članaka, nalazi se tarifa sajamskih pristojbi, službeno ustanovljen popis plaćanja na sajmovima u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini. Za Bjelovar je ona iznosila 15 – 35 krajcara za sajamske standove, 7 – 10 krajcara za kola i vozila, 3 – 21 krajcar za životinje, 3 – 52 krajcara za živužne namirnice, piće i ostalo, ne računajući 1 – 4 krajcara za mjere i utege. U nastavku donosimo izvorni njemački tekst sajamskoga reda, transliteriran iz gotice u latinicu, a zatim i naš autorski prijevod toga teksta na suvremeni hrvatski književni jezik:

² BUCZYNSKI, Aleksander, *Gradovi Vojne krajine*, I, Zagreb, 1997., 144-160.

³ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1861-1862*, Wien, 1862., 694.

⁴ *Gesetze und Vorschriften für Gewerbe-, Fabrik- und Handels-Unternehmungen*, Wien, 1866., 22.

⁵ MEDAR, Mladen, *Sedam stoljeća sajmovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Presjek kroz povijest sajмова i izložbe stoke*, Bjelovar, 1999., 25.

⁶ Državni arhiv, Bjelovar, Vojni komunitet Bjelovar, knj. 19 („Trgovački red“).

Markt-Ordnung ili Sajamski red iz 1862. godine

MARKT-ORDNUNG

Für die Marktberechtigte Stadt-Gemeinde Belovar im Bezirke der gleichnamigen k. k. Militär-Grenz Communität, welche im Sinne des § 70 der für die k. k. Militär-Grenze erflossener Gewerbe-Ordnung festgesetzt worden ist.

§. 1

In der obgenannten Militär-Communität werden Wochen, Monat und Jahrmärkte an folgenden Tagen abgehalten und zwar:

- a) die Wochenmärkte werden jeden Sonntag abgehalten.
- b) die Monatmärkte werden den ersten Montag in jedem Monate abgehalten.
- c) Jahrmärkte werden am 19. Mai und 20. October abgehalten.

Fällt zur Abhaltung des Monat- oder Jahrmarktes bestimmter Tag auf einen gebotenen Feiertag, so wird der Monat- oder Jahrmarkt nach dem Datum des betreffenden Markttages abgehalten.

§. 2

Die Wochenmärkte werden auf dem Paradeplatze vor der katholischen Staats-Pfarrkirche abgehalten, woselbst die Feilbietung aller zum Verkehre auf den Wochenmärkten zugelassenen Waaren statt zu finden hat.

Die Verkäufer der Viktualien haben ihren Standort am Paradeplatze, jene der zu Wagen anlangenden gemeinen täglichen Verbrauch-Artikel dagegen am Marktplatze stand zu nehmen.

§. 3

Die Monat- und Jahrmärkte werden auf den Marktplatze abgehalten, von welchen dieser sogenannte Markt zum Verkehr mit den Vieh- und Rohprodukten für die Aufstellung der Hütten, für die mit Industrien- und Gewerbsprodukten erscheinenden Markt besuchen bestimmt ist.

§. 4

Der Verkehr auf den Wochen- und Monat- und Jahrmärkten beginnt im Sommer mit der 4. im Winter mit der 6. Morgenstunde, und ist der Handel auf den Wochenmärkten um 12 Uhr Mittags zu schließen.

Bei den Monat- und Jahrmärkten hat der Schluß des Handels Abend im Winter 6 Uhr, im Sommer 9 Uhr zu erfolgen. Außerdem hat auf den Wochenmärkten an Sonn- und Feiertagen während der Dauer des Hochamtes jeder Handel zu unterbleiben.

§. 5

Nachdem die Wochenmärkte zunächst für den täglichen Bedarf der einzelnen Consumenten berechnet sind, so bleibt der Ankauf im Großen durch Spekulanten

eben so jeder Verkauf der Victualien und der zum täglichen Verbrauch gehörigen gemeinen Artikel und zwar der ersten vor der 10. Morgenstunde, letzterer aber unbedingt verboten.

§. 6

Die Übertretung des Verbots zum Ankaufe im Großen vor der hiefür nach § 5 bestimmten Stunde, eben so jeder Verkauf wird mit der Confiscation der Waaren, und nebstbei mit jenem Geldwerte bestraft, welcher für die unbefugter Weise an sich gebrachten Sachen bezahlt worden ist. Von den hiernach eingehenden Geldbeträgen wird 1/3 dem Ergreifer, der Rest mit den abgenommenen Sachen dem Spitals- oder Gemeindefonde zuzufallen haben.

§. 7

Gegenstände des Wochenmarkt-Verkaufes sind Lebensmittel aller Art rohe Naturprodukten, Ackergeräthe Erzeugnisse welche zur landwirtschaftlichen Nebenbeschäftigung der Landsleute von der Umgegend gehören, und gemeine Artikel des täglichen Verbrauches. Außerdem können Lämmer, Kälber, Spanferkel, Federvieh jeder Gattung und gemästete Schweine, dann Früchte aller Art zugeführt werden.

§. 8.

Vom Verkehr auf den Jahrmärkten bleiben nur diejenigen Waaren ausgeschlossen, welche durch die bestehenden speziellen Vorschriften überhaupt im allgemeinen Verkehr verboten sind.

Das Salz darf zwar von Jedermann frei auf den Wochen- Monat- und Jahrmärkten zum Verkaufe gebracht werden, doch muß sich der Verkäufer über den rechtmäßigen Bezug desselben ausweisen. Widrigens derselbe als Schwärzer angesehen und behandelt werden müßte.

Eben so hat Jedermann, der ein Vieh zum Verkaufe bringt, sich mit einer behörderlichen Bestätigung über den rechtmäßigen Besitz desselben auszuweisen, die erstere Bestimmung ist zum Schutze des Salz-Monopols, die letztere aber zur Verhinderung der Diebstäle unumgänglich notwendig.

§. 9

Rücksichtlich des Rechtes zum Besuche der Monat- und Jahrmärkte begründet die Religionsverschiedenheit der Verkäufer und Käufer keinen Unterschied, und es bleiben bloß die Verschleißer der Erzeugnisse von konzessionirten Gewerben gehalten, sich über der Besitz der Concession zum selbstständigen Betriebe des betreffenden konzessionirten Gewerbes auszuweisen.

§. 10

Firante Marktfahrer, welche aus dem Beziehen der Märkte ein selbständiges Gewerbe machen, haben die Ausübung dessen bei der Localbehörde nach Vorschrift des § 13 der Gewerbeordnung gehörig anzumelden.

§. 11

In Ansehung des Rechtes der Ausländer zum Besuche der Jahrmärkte, wird der Grundsatz der vollen Reziprozität aufrecht erhalten.

§. 12

Jede Übertretung der Marktordnung unterliegt, wenn sonst keine Strafe speziell vorgeschrieben ist, einer Ordnungsstrafe im Betrag von 2 fl. bis 5 fl.

§. 13

In Absicht der Erhaltung der Ordnung auf dem Marktplatze selbst werden durch die Localbehörden die Stellen für die Einzelnen Gattungen der Waaren-Produkte, für die Wagen und das eingebrachte Vieh, in der bisherigen Weise ausgeschieden und bestimmt werden.

§. 14

Eben so hat die Lokalbehörde die Anweisung der Plätze für die auf den betreffenden Marktplatz-Abtheilungen aufzustellenden Markthütten, Buden, offenen und überdeckten Stande etc. zu besorgen, und ist sich hierbei lediglich an die Reihenfolge, in welcher die Marktbesucher erscheinen, zu halten, so wie darauf zu sehen, dass durch die Platzierung der Verkaufshütten, Stände etc. die Durchfahrt oder Passage für Wagen und Thiere nicht minder die Verbindung zwischen den einzelnen Abtheilungen des Marktplatzes nicht gesperrt werde.

§. 15

So wie die Aufstellung auf einem hiefür nicht bestimmten Theile des Marktplatzes und die Errichtung einer Markthütte, Bude, Koch- oder Bratenfeuer etc. auf dazu nicht gehörigen und angewiesenen Stellen verboten bleibt, eben so wird jeder Verkehr außerhalb des Marktplatzes, namentlich jener im Hofstellen, endlich der Handel vor Eintritt, oder nach Aufhören der gesetzlichen Marktzeit strenge untersagt.

Die da wider handelnden unterliegen einer Strafe von 2 fl. bis 5 fl. und bleiben über dieß gehalten auf die für sie und beziehungsweise der zu Markt gebrachten Sachen bestimmten eigenen Plätze zu übergehen, und im Falle sich der Verkehr außerhalb des Marktplatzes erlaubt werde, die auf den Verkehrsgegenstand entfallende Markttaxe im vierfachen Betrage zu zahlen.

Von der hiernach eingehenden vierfachen Markttaxe erhält der Ergreifen 1/3, den Rest aber der Proventenfond, beziehungsweise der Pächter des Marktgefälls.

Sämtliche übrigen in Folge der Übertretung dieser Marktordnung eingehenden Strafbeträge haben über Abschlag des dem Anzeiger als Belohnung zu erfolgenden Drittels zur Spitalskasse einzufließen.

§. 16

Zur Überwachung der Ordnung und Sicherheit auf dem Markte, wird eine eigene Commission, die aus dem Communitäts-Verwalter, zweier Magistratsräthe und dem Polizei-Commissär besteht, und mit dem erforderlichen Aufsichts- und Wachpersonale versehen, welche an einer wo möglich in der Mitte des Marktplatzes situirten Stelle durch Aufhießen der Marktfahne Stand nimmt.

Diese Markt-Commission wird nicht nur durch Aussendung der beihabenden Wacht- und Assistanz-Mannschaft den Marktplatz inspizieren, sondern sie ist zunächst berufen, die angemeldeten Klagen und Beschwerden aufzunehmen, in geringfügigeren Angelegenheiten selbst zu entscheiden, die wichtigen Streitsachen, so wie entdeckte Betrugsfälle der competenten Localbehörde zur weitere gesetzmässigen Behandlung zu überliefern. Der Commission hat wenigstens ein Gemeinde-Vertreter als Mitglied zu interveniren.

§. 17

Zu den Obliegenheiten der Markt-Commission gehöre auch die Führung des Vieh Kaufs-, Verkaufs- Tauschprotokolls, worin die am Markte geschlossenen Geschäfte eingetragen, und auf Grund dessen die Parteien zu ihrer Sicherheit Legitimation mit Marktzettel-Zertifikaten versehen werden.

Das bezügliche Protokoll hat den Namen, Wohnort des Käufers und Verkäufers oder beider Tauschparteien, ferner die Gattung des Geschäftes, den Gegenstand, welcher verhandelt wurde, mit Angabe der Mengezahl, äußerer Merkmale, dann Alter der Thiere nachzuweisen.

§. 18

Für die Erfolgung der Marktzettel ist gar keine Gebühr zu entrichten.

Die Anschaffungskosten sind aus der Proventen-Casse zu bestreiten und gehörig zu verrechnen.

Das Protokoll ist nach Beendigung des Marktes abzuschließen, von der Commission gehörig zu fertigen, und dem Magistrate zur weitere Aufbewahrung zu übergeben.

§. 19

Die zur Unterbringung der Markt-Commission erforderliche Markthütte hat der Pächter des Marktgefälls, und in Ermanglung eines solchen derjenige aufzustellen, zu dessen Gunsten die Marktgebühren eingehoben werden.

§. 20

Im Handel und Verkehre auf dem Markte bleibt in der Regel nur der Gebrauch der gesetzlichen Maße und Gewichte gestattet, und ist dieses nur allein in Bezug der nach Maß oder Gewicht verabredeten Geschäfte maßgebend.

§. 21

Damit Jedermann Gelegenheit geboten bleibe, sich von wichtigem Maße und Vollgewichte der erkauften Waaren die Gewissheit zu verschaffen, wie bei der Markt-Commission unter Aufsicht eines verlässlichen Individuums entweder von der Localbehörde oder aber vom Marktpächter eine gehörig zimentirte Schall- oder Brückenwage, ferner ein ganzes, halbes und ein Viertel Metzenmaß aufgestellt. Auch bei der Einhebung der Accise für das ausgezapfte Getränke darf sich nur eines zimentirten, vorschriftsmäßig konstruirten Visierstabes bedient werden.

Die für das Abwägen, Abmessen der Sachen mittelst der unter Aufsicht der Markt-Commission aufgestellten verifizirten Wage und Maße nach dem Markttaxen-Tarife zu entrichtenden Gebühren haben dem Pächter des Marktgefälls oder der Gemeinde-Casse zuzukommen, je nachdem die Beistellung der Requisiten durch den erstern, oder von der Localbehörde aus den für Rechnung der Gemeinde angeschafften vorrätigen Controllmaßen beigestellt werden ist.

§. 22

Ungenußbare verdorbene Viktualien, Fische, unreifes Obst dürfen gar nicht zu Markt gebracht und verkauft werden. Derlei vorgefundenen Waaren werden sofort abgenommen und sind zu vertilgen, ohne das eine weitere Bestrafung des Eigenthümers erfolgt.

Auch ist der Gebrauch von unverzinntem Kupfergeschirr bei Auskochen oder Braten von Fleisch oder von sonstigen Artikeln verboten, und es dürfen keine Verzehrungsgegenstände, welche mit Giftfarben oder sonst schädlichen Mineralien oder Ingredienzen gemischt oder gefärbt sind, zum Verkaufe ausgebaut werden.

§. 23

Behufs Hinterhaltung jedes Unglückes bleibt das schnelle Fahren oder Treiben der Thiere über den Marktplatz, eben so das unbeaufsichtigte Stehenlassen eingespannter Wägen strenge untersagt.

Die Übertretung unterliegt der im § 12 festgesetzten Strafe, so ferner keine Beschädigung der Menschen oder Thiere hierdurch verursacht worden ist.

Ist aber durch die Übertretung eine Beschädigung der Menschen oder fremden Gutes hervorgerufen worden; so ist gegen den Schuldtragenden nach Vorschrift des allgemeinen Strafgesetzes zu verfahren.

§. 24

Zur Verhinderung der Feuersgefahr haben nicht bloß die mit dem Auskochen, Ausbraten des Fleisches beschäftigten Leute die Feuerstellen gut zu überwachen, und beim Schlusse des Marktes verlässlich zu löschen; sondern es bleibt auch der Gebrauch des offenen Lichtes und unterschlossener Kohlen während der Nacht und Winterszeit in Markthütten, Ständen etc. bei Verminderung der Strafe nach § 12 strenge untersagt.

In dieser Weise bleibt das Tabakrauchen aus offenen Pfeifen, so wie das Zigaretten-Rauchen in hölzernen Buden und in sonstigen feuergefährlichen Verkaufslokalitäten und Orten strenge verboten.

§. 25

Die auf Übertretungen dieser Marktordnung festgesetzten Strafen sind bei jeder Wiederholung der Übertretung angemessen innerhalb des § 12 gesetzten Grenzen zu erhöhen.

§. 26

Die Reinigung des Marktplatzes ist gleich den auf den Markt folgenden Tag durch die Gemeinde bewirken zu lassen, indem hauptsächlich dieser die Reinhaltung des Ortes und Wegschaffung aller der Fäulnis unterliegenden Reste, so wie sonstigen Unrathes aus sanitätspolizeilichen Rücksichten obliege.

§. 27

Die zu Markt mit Vieh, Waaren, und zu Wagen erscheinen den Verkäufer und Käufer haben ohne Ausnahme für die Benützung des Marktplatzes gleich beim Eintritt auf der Marktplatz die im beigeschlossenen Tariffe ersichtlichen Markttaxen zu entrichten.

Für jenes Handelsvieh, welches durch den Marktort bloß durchgetrieben wird, soll keine Markttaxe bezahlt werden. Sollte jedoch ein solches Vieh in der marktberechtigten Gemeinde ohne Entrichtung der Markttaxe an den Pächter des Marktgefälls verhandelt werden; so hat der Verkäufer außer der vorgeschriebenen Markttaxe auch nach eine Geldstrafe von 1 fl. bis 10 fl. zu entrichten derselben Strafe verfällt auch jeder andere Marktbesucher, welcher sich einer Übervorteilung des Marktgefälls Pächters schuldig macht.

Von diesen Strafgeldern hat ein Drittel der Angeber zu erhalten; der Rest ist hingegen dem Spitalsfonde zuzuwerden.

§. 28

So wie den Marktbesuchern jede Übervorteilung des Marktgefälls beziehungsweise des Gefällenspächters nicht erlaubt bleibt, eben so wird dem Marktpächter, oder bei Verwaltung des Marktgefälls in eigenen Regie den aufgestellten Organen

strenge untersagt, höhere als die im Markttaxen-Tariffe enthaltenen Gebühren abzufordern.

Die Übertretungen dessen werden sowohl an dem Marktbesucher als auch an dem Marktpächter in den diesfalls im Hauptexarendirungs-Protokolle enthaltenen Bestimmung bestraft.

§. 29

So ferner von dem Marktbesucher gegen den Marktpächter Zivil-Rechtsklagen erhoben werden, so sind dieselben im ordentlichen Rechtswege nur beim Militär-Communitäts-Magistrate anzubringen, weil der Pächter in Bezug aller aus dem Pachtverhältnisse sich ergebenden Rechtsfolgen kraft des mit demselben bestehenden Pachtvertrages dem Militär-Communitäts-Magistrate untersteht.

Derlei Klagen müssen jedoch binnen 30 Tagen eingebracht werden.

§. 30

Das Marktgefälle, das ist die Erträgnis der für die Benützung des Marktplatzes nach dem oben § 27 allegirten Markttaxen-Tariffe eingezahlt werdenden Gebühren, ausgenommen der Gebühren für das Abwessen und Abwägen der Waaren ist ein Regale und hat zur Proventen-Casse des Militär-Communitäts-Magistrate einzufließen.

Die Verwaltung dieses Regales geschieht entweder in eigener Regie oder es wird die Einhebung der Taxen dem vertragsmäßig eintretenden Pächter überlassen.

Belovar am 7. Juny 1862.

Halla Obr[i]stl[ieutenant]
Bürgermeister

SAJAMSKI RED

Za gradsku općinu Bjelovar sa sajamskim ovlastima u kotaru istoimenog vojno-krajiškog komuniteta, koji je ustanovljen u smislu članka 70. izdanog Obrtnog reda za c. kr. Vojnu krajinu.

Članak 1.

U gore navedenom vojnom komunitetu održavaju se tjedni, mjesečni i godišnji sajmovi u sljedeće dane, i to:

- a) tjedni sajmovi održavaju se svake nedjelje,*
- b) mjesečni sajmovi održavaju se prvog ponedjeljka u svakome mjesecu,*
- c) godišnji sajmovi održavaju se 19. svibnja i 20. listopada.*

Padne li održavanje mjesečnog ili godišnjeg sajma određenog dana na zapovijedani blagdan, mjesečni ili godišnji sajam održava se poslije datuma dotičnog sajamskog dana.

Članak 2.

Tjedni sajmovi održavaju se na paradnom trgu ispred katoličke stožerne župne crkve, gdje se može prodavati sva roba kojom je dopušten promet na tjednim sajmovima.

Prodavači živežnih namirnica imaju svoje mjesto na paradnome trgu, dok oni koji kolima dovoze predmete za opću dnevnu potrošnju zauzimaju mjesto na sajmištu.

Članak 3.

Mjesečni i godišnji sajmovi održavaju se na sajmištu, za koje je to takozvani sajam za promet stokom i sirovinama, dok je na sajmu na koji se dolazi s industrijskim i obrtničkim proizvodima određeno postavljanje kućica.

Članak 4.

Promet na tjednim, mjesečnim i godišnjim sajmovima počinje ljeti u četiri, zimi u šest sati ujutro, dok trgovina na tjednim sajmovima završava u 12 sati.

Trgovina na mjesečnim i godišnjim sajmovima završava navečer u šest sati zimi, odnosno u devet sati ljeti. Osim toga, za trajanja velike mise nedjeljom i blagdanom mora izostati svaka trgovina na tjednim sajmovima.

Članak 5.

Budući da tjedni sajmovi služe prije svega za dnevnu potrebu pojedinih potrošača, kupovina na veliko od špekulanata, baš kao i svaka takva prodaja živežnih namirnica i općih predmeta koji pripadaju dnevnoj potrošnji, ostaje i dalje prva do 10 sati ujutro, dok je posljednja bezuvjetno zabranjena.

Članak 6.

Prekoračenje zabrane kupovine na veliko prije sati određenih za to u članku 5., kao i svaka prodaja, kažnjavaju se zaplenom robe, a uz to i novcem u vrijednosti kojom su plaćene stvari stečene na neovlašten način. Od novčanih prihoda koji se tako prikupe trećina pripada onome tko uhvati nekoga na djelu, a ostatak s oduzetim stvarima bolničkoj ili općinskoj zakladi.

Članak 7.

Predmeti prodaje na tjednom sajmu jesu živežne namirnice svake vrste, sirovi prirodni proizvodi, ratarsko oruđe, proizvodi koji pripadaju poljoprivredi kao usputnom poslu seljaka iz okolice, kao i opći predmeti dnevne potrošnje. Osim toga može se dovoziti janjad, telad, odojčad, perad svake vrste i utovljene svinje, kao i plodine svake vrste.

Članak 8.

Iz prometa na godišnjim sajmovima ostaje isključena roba koja je, prema postojećim posebnim propisima, zabranjena u općem prometu. Svatko smije slobodno prodavati sol na tjednim, mjesečnim i godišnjim sajmovima, ali se prodavač mora očitovati o njezinoj propisanoj nabavi. U suprotnom se smatra švercerom i s njim se mora postupiti kao sa švercerom.

Jednako tako mora svatko tko doveze stoku na prodaju predložiti potvrdu vlasti o propisanom posjedu iste. Prva odredba nužna je za zaštitu monopola soli, a druga za sprječavanje krađe.

Članak 9.

Razlika u vjeri između prodavača i kupaca ne predstavlja nikakvu razliku u pogledu prava na posjet mjesečnim i godišnjim sajmovima. Samo prodavači na malo obrtničkih proizvoda u koncesiji moraju dokazati posjedovanje koncesije za samostalno obavljanje dotičnog obrta u koncesiji.

Članak 10.

Prijašnji posjetitelji sajma, koji od kupovanja na sajmu načine samostalan obrt, moraju prijaviti njegovo obavljanje mjesnim vlastima prema propisu članka 13. Obrtnog reda.

Članak 11.

U pogledu prava stranaca na posjet godišnjim sajmovima primjenjuje se načelo potpunog reciprociteta.

Članak 12.

Svako prekoračenje sajamskoga reda, ako nije propisana nikakva druga posebna kazna, podliježe uredovnoj kazni u iznosu od dvije do pet forinti.

Članak 13.

U svrhu održavanja reda na sajmištu, mjesne će vlasti na dosadašnji način razrezivati i određivati mjesta za pojedine vrste robnih proizvoda, kola i dovedenu stoku.

Članak 14.

Na isti način moraju se mjesne vlasti pobrinuti za doznaku mjesta za sajamske kućice, daščare, otvorene i pokrivene štandove u dotičnim sajamskim odjelima, pri čemu treba jedino paziti na redosljed kojim dolaze posjetitelji sajma, kao i gledati na to da se omeđivanjem mjesta za prodavačke kućice, štandove itd. ne zapriječi prolaz za kola i životinje, a ništa manje ni veza između pojedinih odjela na sajmištu.

Članak 15.

Postavljanje sajmišnih kućica, daščara, vatre za kuhanje ili pečenje itd. na dijelovima sajmišta, koji nisu određeni za to, kao i njihovo podizanje na mjestima koja ne odgovaraju tome niti su određena za to ostaje zabranjeno, jednako kao i svaka prodaja izvan sajmišta, poimence ona u seoskim dvorištima. Najzad, strogo je zabranjena i svaka trgovina prije nego što nastupi i prestane zakonito vrijeme za sajam.

Oni koji trguju suprotno ovome podliježu kazni od dvije do pet forinti i ostaju uz to dužni prijeći na mjesta koja su određena za njih i stvari koje su dovezli na sajam. U slučaju da se dopusti prodaja izvan sajmišta, potrebno je platiti sajmišnu pristojbu koja se odnosi na predmete prometa u četverostrukome iznosu.

Od četverostruke sajmišne pristojbe koja se time prikupi 1/3 dobiva onaj tko je ubere, a ostatak proventna zaklada, odnosno zakupnik sajamskih pristojbi.

Sve ostale kaznene svote temeljem prekoračenja ovoga sajmišnog reda odlaze poslije odbitka trećine kao nagrade za prokazivača u bolničku blagajnu.

Članak 16.

Za nadzor reda i sigurnosti na sajmu postavlja se povjerenstvo, sastavljeno od komunitetskog upravitelja i dvojice magistratskih vijećnika te opskrbljeno potrebnim nadzornim i stražarskim osobljem. Ono zauzima štand podizanjem sajmišne zastave po mogućnosti na mjestu koje se nalazi u sredini sajmišta.

To sajmišno povjerenstvo ne nadzire samo sajmište slanjem raspoloživog stražarskog i pomoćnog ljudstva nego je ono u prvome redu pozvano primati prijavitelne pritužbe i optužbe kako bi u sitnim poslovima samo odlučivalo, a važnije sporove, kao i otkrivene slučajeve prijevare, prepustilo kompetentnim mjesnim vlastima na daljnje zakonito postupanje. Povjerenstvo treba intervenirati barem općinskim zastupnikom kao članom.

Članak 17.

U obveze sajmišnoga povjerenstva pripadaju također vođenje zapisnika o kupovini, prodaji i razmjeni stoke, u koji se unose poslovi zaključeni na sajmištu. Na temelju toga stranka-ma se za njihovu sigurnost izdaje isprava s potvrdom sajmišne cedulje.

Dotični zapisnik dokazuje ime, mjesto stanovanja kupca i prodavača ili obiju stranaka u razmjeni, zatim vrstu posla, predmet kojim se trguje s navodom o količini i vanjskim obilježjima, kao i dob životinje.

Članak 18.

Za dobivanje sajmišne cedulje ne treba platiti nikakvu pristojbu.

Nabavni troškovi podmiruju se iz proventne blagajne i odgovarajuće se obračunavaju.

Nakon okončanja sajma zapisnik se zaključuje, a povjerenstvo ga na odgovarajući način potpisuje i predaje magistratu na daljnje čuvanje.

Članak 19.

Sajmišnu kućicu, potrebnu za smještaj sajmišnoga povjerenstva, daje zakupnik sajmišnih pristojbi, a u nedostatku njega onaj u čiju se korist ubiru sajmišne pristojbe.

Članak 20.

U trgovini i prometu na sajmu ostaje u pravilu dopuštena uporaba samo zakonitih mjera i utega i ona je mjerodavna jedino u pogledu poslova pogođenih prema mjeri i utegu.

Članak 21.

Time se i dalje svakome pruža prilika da se o važnoj mjeri i punoj težini kupljene robe osvjedoči baždarenom oplatom ili mosnom vagom koju postavljaju mjesne vlasti ili zakupnik sajma pod nadzorom pouzdanog pojedinca pri sajmišnome povjerenstvu, a također i

posudama od cijelog, polovice i četvrtine vagana. Također se pri odmjeravanju trošarine za pića prodavana na malo smije poslužiti samo baždarenim viziranim štapom konstruiranim u skladu s propisima.

Verificirane vage i mjere, postavljene pod nadzorom sajmišnoga povjerenstva za prosudbu i odmjeravanje stvari prema tarifama sajmišnih pristojbi koje se ubiru, pripadaju zakupniku sajmišnih prihoda ili općinskoj blagajni, ovisno o tome dostavljaju li prvi ili mjesne vlasti potrepštine iz zaliha kontrolnih mjera ustrojenih za općinsko računanje.

Članak 22.

Beskorisne pokvarene živežne namirnice, ribe i nezrelo voće ne smiju se dovoziti na sajam niti prodavati. Takvu robu, kada se pronađe, smjesta treba oduzeti i uništiti, ali bez daljnjeg kažnjavanja vlasnika.

Zabranjena je uporaba necinčanog bakrenog posuđa za kuhanje i pečenje mesa ili ostalih predmeta, a ne smiju se nuditi na prodaju ni izobličeni predmeti, obojeni otrovnim bojama ili inače pomiješani sa štetnim mineralima ili dodacima.

Članak 23.

Radi izbjegavanja svake nesreće, ostaje strogo zabranjena brza vožnja ili tjeranje životinja preko sajmišta, baš kao i stajanje ispregnutih kola bez nadzora.

Prekoračenje podliježe kazni utvrđenoj u članku 12. ako nije prouzročena nikakva šteta za ljude ili životinje.

Ako je prekoračenjem izazvana šteta za ljude ili stranu imovinu, s krivcima se postupa prema odredbama Općeg kaznenog zakona.

Članak 24.

Radi sprječavanja opasnosti od požara, ne moraju samo ljudi koji se bave kuhanjem ili pečenjem mesa dobro nadgledati ognjišta i pouzdano ih ugasiti prilikom zatvaranja sajma nego je i uporaba otvorenog svjetla i potrošenog ugljena tijekom noći i zimskoga vremena u sajmišnim kućicama, na štandovima itd. smanjenjem kazne prema članku 12. i dalje strogo zabranjena.

Na isti način ostaje strogo zabranjeno pušenje duhana iz otvorenih lula i pušenje cigara u drvenim daščarama i ostalim prodajnim lokacijama i mjestima zbog opasnosti od požara.

Članak 25.

Kazne utvrdene za prekoračenje ovog sajmišnoga reda povećavaju se prilikom svakog ponavljanja prekoračenja u skladu sa zakonskim granicama unutar članka 12.

Članak 26.

Čišćenje sajmišta sljedećega dana nakon sajma prepušta se općini koja je iz sanitetsko-policijskih razloga uglavnom i obvezna održavati čistoću mjesta i odstranjivati sve ostatke koji podliježu truljenju kao i ostale nepreporučljivosti.

Članak 27.

Prodavači i kupci koji dolaze na sajam sa stokom, robom i kolima bez iznimke plaćaju već prilikom ulaska na sajmište sajamske pristojbe prema priloženoj tarifi.

Za onu trgovačku stoku, koju se samo tjera sajmištem, ne treba platiti nikakvu sajmišnu pristojbu. Ali, ako se takva stoka u općini sa sajamskim ovlastima proda zakupniku sajmišnih prihoda bez plaćanja sajmišne pristojbe, prodavač mora, osim propisane sajamske pristojbe, platiti još i novčanu kaznu u iznosu od jedne forinte do 10 forinti. Ta kazna pogađa i svakog drugog posjetitelja sajma okrivljenog za prijevaru zakupnika sajamskih prihoda.

Od tih kaznenih novaca trećinu zadržava prokazivač, dok ostatak ide bolničkoj zakladi.

Članak 28.

Kao što posjetiteljima sajma i nadalje nije dopuštena bilo kakva prijevara sajamskih prihoda, odnosno zakupnika prihoda, jednako je tako i zakupniku sajma ili tijelima postavljenim pri upravi sajamskih prihoda u vlastitoj režiji strogo zabranjeno zahtijevati više pristojbe od onih koje su navedene u tarifi sajamskih pristojbi.

Za prekoračenja toga kažnjavaju se i posjetitelji i zakupnici sajma prema odredbama koje su za te slučajeve određene glavnim zapisnikom o zakupu pristojbi.

Članak 29.

Ako posjetitelj sajma podigne građansku tužbu protiv zakupnika sajma, može je redovnim pravnim putem podnijeti samo magistratu vojnog komuniteta, s obzirom na to da zakupnik u pogledu svih pravnih posljedica koje proizlaze iz zakupničkog odnosa snagom postojećeg ugovora o zakupu podliježe magistratu vojnog komuniteta.

Ipak se takve tužbe moraju podnijeti unutar 30 dana.

Članak 30.

Sajamski prihod, tj. iznos pristojbi plaćenih za korištenje sajmišta prema tarifi sajamskih pristojbi, navedenoj gore u članku 27., izuzimajući pristojbe za prosudbu i odmjeraivanje robe, regalno je pravo i ide u proventnu blagajnu magistrata vojnog komuniteta.

Uprava toga regala odvija se ili u vlastitoj režiji ili se ubiranje pristojbi prepušta ugovorom postavljenom zakupniku.

Bjelovar, 7. lipnja 1862.

*Halla, potpukovnik
gradonačelnik*

Zaključak

Sajamskim redom iz 1862. određene su vrste sajmovi koji su se održavali u Bjelovaru. Predviđeno je da se tjedni sajmovi održavaju na paradnome trgu ispred katoličke župne crkve sv. Terezije, a mjesečni i godišnji sajmovi na posebnom sajmištu.

Prvi su se u pravilu održavali u prijedpodnevnim satima, a ostali su trajali cijeli dan. Na sajmu su se mogle prodavati i kupovati zdrave živežne namirnice, stoka, sol i druga roba. Trgovina na malo prevladala je na tjednim sajmovima. Trgovina na veliko dolazila je do izražaja na mjesečnim i godišnjim sajmovima. Za svako prekoračenje sajamskoga reda plaćale su se novčane kazne, a za ponavljanje prijestupa kazne su se povećavale. Red i sigurnost na sajmovima nadziralo je sajmišno povjerenstvo, kojem je na čelu bio komunitetski upravitelj. Povjerenstvo je ujedno vodilo zapisnik o kupovini, prodaji i razmjeni stoke, a pazilo je i na sajamske vage i utege. Sajamski je red sadržavao i mjere sigurnosti radi izbjegavanja nesreće i opasnosti od požara. Za čišćenje sajmišta nakon održanog sajma skrbila je općina, a za sajamske štandove, kola, vozila, životinje, živežne namirnice, pića i ostalo plaćale su se propisane sajamske pristojbe. Eventualne sudske sporove rješavao je magistrat vojnog komuniteta, u čiju su se korist ubirale propisane sajamske pristojbe.

The Bjelovar Fair-Related Regulations of 1862

Summary

In 1862, Bjelovar received new fair-related regulations. At that time, Bjelovar was a military municipality within the Varaždin District of the Croatian-Slavonian Military Border, a military town granted as early as in 1772 by Maria Theresa the title to hold fairs. The new fair-related regulations were signed on 7 June 1862 by lieutenant colonel Joseph Halla, then Mayor of Bjelovar. It was stipulated by the regulations that weekly fairs were to be held on Sundays, monthly fairs on the first Monday of every month, and yearly fairs on 19 May and 20 October of every year. The fair-related regulations of 1862, written in the German language and the Gothic script, safe kept as manuscript at the State Archives in Bjelovar, though known in the literature on the history of Bjelovar, have so far not been properly dealt with. Here they are published in full, in the German original, transliterated from the Gothic into the Latin script, and in the author's translation into the contemporary Croatian language.

Keywords: Bjelovar; fair; regulations; 1862.

Prof. dr. sc. Željko Holjevac
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
zholjeva@ffzg.hr

